

ՔԻՐՈՍԿԻ

ՀԱՆՔԵՄ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԺԹ. ՏԱՐԻ 2 ՅՈՒՆԻՍ 1901 ԹԻՒ 22

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Լեռները	Յակոբոս Հ. Ճեմիգեան	Ամիսներուն Խորհրդանշանը
Պատմական Ոգին	Մ. Մինասեան	Հ. Ռ. Պիլքեր
Ա. Թե Աշխարհաբար Հայերեն Բառարանի ւր Պէսքն Զգալի է	Հայերեն Բառարանի Եղիա Տէմիրճիպաշեան	Ս. Մ. Գասապեան
Պարկէշ Դեմէր. — Արմենակ Տէր-Յակոբ- եան	Ե. Յ. Մ.	Պատմական Տեղագիտութիւն Ֆալգո
Մանկիկը (Ոտանաւոր)	Ասէր	Առաջին Մարդիկը Լուսնի Մէջ (Թերթօն)
		Հ. Կ. Ռեյս
		Բաղադրական Տեսութիւն Մ. Շ.

ՀԱՏԸ 40 ՓԱՐԱ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱԳԱՆԱՆ

LITHOGRAPHED BY J. H. B. & CO. NEW YORK

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
500 MADISON AVENUE
NEW YORK

LITHOGRAPHED BY J. H. B. & CO. NEW YORK	
THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY	ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
500 MADISON AVENUE	NEW YORK

NEW YORK

ՔԻՒՆԱԿ

ՀԱՅԵՔԷՍ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԺԹ. ՏՄ.ԻԻ.

2 ՅՈՒՆԻՍ 1901

ԹԻԻ 22

ԲԱՃԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

1. ԲԻՒՐԱԿՆ, առ այժմ կը հրատարակուի լաբարը անգամ մը:—2. Տարեկան բաժնեգինն է Պոլսոյ եւ գաւառներու համար 50 դր., արտասահմանի համար՝ 5 ռուպլի կամ 12 ֆրանք կամ 24/2 տոլար, բոլորտարութեան ծախքը խմբագրութեան վրայ:—3. Ձեռքէ կը ծախուի հատը 40 փարայի:—4. Հրատարակութեան վերաբերեալ նամակ կամ գրութիւն պէտք է ուղղել՝ Բոպերդ Գօլէն, Բրոֆ. Յ. Ճեհիզեանի, իսկ բաժանորդագրութեան արձանագրութիւնները եւ բաժնեգինները պէտք է ուղղել Տնօրէնութեան, Կ. Պոլիս, Ղալաբիա, Գուրլունլու Խան քիւ 7, Սագաեան Տպարան:—5. Անվճար նամակ կամ գրութիւն չընդունուիր:—6. Տասը օրինակի բաժանորդ բերողին մէկ օրինակ նուէր կը տրուի:

Լ Ե Ռ Ն Ե Ր Ը

ԵՍԷՔ ինչպէս ամառուան այս փառահեղ օրերուն մէջ բնութիւնը իր այլազան երեւոյթներով, կը շողայ մեր առջեւ, ու ամէն երեւոյթներուն մէջ

ալ կայ մասնաւոր գեղեցկութիւն մը եւ փառք մը, բայց ամէնքդ ալ պիտի ընդունիք թէ լեռներու վիթխարի կոյտերը եւ փառաւորութիւնը, անոնց ահարկու մենութիւնը եւ ամենախորին լուսութիւնը մասնաւոր կերպով մը յարմար կ'ընեն զանոնք ներշնչելու, հանգարտեցնելու եւ սփոփելու ամէն անոնք

որոնք աշխարհի մաքառումներէն ու աղմուկներէն խոնջած ու շուարած՝ կը դիմեն անոնց: Հոն անոնց մէջ է որ մարդկային պայքարներու գոչիւնները կը կորսուին բնութեան այն վսեմ խաղաղութեան մէջ, հոն այն լուսութեան մէջ կը հանգարտին տենդոտ րազմանքներն եւ յուզումնալից վրդովումները: Ամպածրար լեռները՝ որոնց կատարները ետեւէ ետեւ կը բարձրանան վսեմ շարքով մը՝ իրենց սպիտակափառ գլուխները կը թաթխեն երկնից վճիռ կապոյտին մէջ, մինչ վարը անոնց նսեմ թաքուն անցքերուն մէջէն մթին ու զով վտակները, կը հոսին, երգելով երգ մը որ մարդկային բառեր չունի, բայց անոյշ է եւ անբացատրելի կերպով անոյշ՝ վերին գաւառներու բոլոր մաքուր թեամբը, եւ ունի թարմութիւն մը որ կը գտնուի մի միայն այն բարձրութեանց մէջ ուր մարդկային ոտք կ'ոխած չէ: Ու երբ կը

քաղես, բարեկամս, այն նեղ անցքերուն մէջէն, լոխն խնդուածեամբ մը կը համակուիս, քանզի նոր կերպով մը կ'ըզաս հիմա քու յարաբերութիւնդ աշխարհի փառաւոր, վսեմ կարգաւորութեան հետ, կ'ըզաս նաեւ թարմ հաղորդակցութիւն մը այն մեծ, անհուն Հոգւոյն հետ որուն խորհրդանշաններն ու հանգերէն են բոլոր տեսանելի բաներն: Կայնէ՛ այն վսեմ բարձրութիւններուն վրայ եւ հոն նոր յայտնութիւններ, նոր տեսիլներ պիտի ունենաս: Կայնէ՛ օրինակի համար, Զուիցերիոյ բարձր լեռանց կառարներէն մէկուն վրայ, դարձուր աչքերդ հորիզոնին վերայ՝ եւ ահա կը կանգնին քու առջեւ եւրոպայի ամէնէն փառաշուք լեռներէն տասը տասնըհինգ հաւոր, որոնց մէջ կան անանկներ որ կը բարձրանան դէպի երկինք տասներեք, տասնեւչորս հազար ռոք բարձրութեամբ, կրանթեայ ժայռեր որոնք անհուն աշտարակի մը պէս կը բարձրանան օդին մէջ, ու դուն կը տեսնես զանոնք՝ ստորուտէն մինչեւ գագաթը՝ ցոլած աչքիդ առջեւ իրենց անեղ բարձրութեամբ: Եւ ահա սառնարան մը, սառի մեծ գետ մը, որ միշտ կը շարժի, ու երբեք չերեւիր որ կը շարժի: Ու այս լեռներուն կողերէն վար կ'իջնեն, սպիտակ, բիւրեղեայ, ճաճանչաւէտ արեւուն լոյսովը, նայէ անոնց ամէնուն վրայ այդ շքեղ բարձրութիւններէն, որոնց կատարներուն վրայ արեւը կը բոցավառէ լոյսի բոլոր մեղեդիները ու ներգաշնակութիւնները, կայնէ՛ հոն մինակ, նայէ այս բոլոր լոխն ու անբացատրելի փառաւորութեանց վրայ, ու այն ատեն դուն եւս այդ մեծութեանց մէջ քու կինդ ալ կը տեսնես նոր լոյսով մը: Կ'ըզաս թէ Աստուծոյ որդի ես, քու Հօրդ փառահեղ կայսերութեան մէջ կանգնած, ան ատեն բոլոր սին բաներու համար արհամարհանք մը միայն կ'ունենաս: Կ'ըզաս յաւիտենակա նութիւնը, կ'ըզաս զԱստուծո, եւ փառքը: Կեանքը, սովորական կեանքը հեռուն կը մնայ հիմակ, անոր միմունջը կը նմանի ովկէանին այն միմունջին զոր կը լսես երբ աւոր ալիքները կը բաղխուն եղերքներուն

քսան մզոն հեռու քեզմէ: Կեանքը հիմակ անհետացող երազի ազօտ յիշատակին պէս է: Ե՞նչ են հիմա փառասիրութիւն, անապարծութիւն ու բոլոր ուրիշ երկրային կիրքեր: Անոնք կ'անհետանան նոնն այն անհամար միջատներուն որոնք ամառուան տաք ժամու մը մէջ շուրջդ կը բղղան՝ անվերջ բղղւնով մը, եւ որոնք ամառնային տարափէ մը ետքը՝ վայրկենապէս տներեւոյթ կ'ըլլան:

Լեռներուն փառքը լսելեայ մեր սկեպտիկեանութիւնը կը ցուցնէ մարդկային ճակատագրի մեծութեան նկատմամբ: Աշխարհի մը մէջ ուր այսքան բարձրութիւններ կը վերամբարձնան մենաւոր վեհափառութեամբ մը, հողին, որուն կը խօսին այնքան բողբոջ տեսակ ու այնքան պերճաբոս ձայներով, վերստին կ'ըզայ այն Աստուծային էակը որ կը ձեւակերպէ իր ճակատագիրը, ու նոր հաւատք մը կ'ստանայ այն իրերուն վրայ որոնք անտեսանելի եւ յաւիտենական են: Այսպիսի բարձրութեանց վրայ կայնած ատենն էր որ հոշակաւոր բնագէտ, Թինտու սկեպտիկ մը կրօնի մէջ, հոգեաբարու զգացումներով համակուած գոչեց իր քովը եղողներուն «Ո՛հ, կ'ըզամ, կ'ըզամ զԱստուծո եւ Անմահութիւնը, միայն թէ մի քանի լինծի որ ապացուցանեմ զանոնք»:

Լեռանց այս կատարներուն վրայ, արեւը մարը մանկէն երեք չորս ժամ ետքը, երբոր վարի կողերն ու հովիտները զիշերային մթութեամբ փաթթուած են, հոն վերը լոյս կայ: Ճանապարհորդը միշտ անպատում հիացում ու հրճուանք զգացած են այն կարմիր, կանաչ, դեղին շքեղ բոցերուն վրայ, որոնցմով կը վառուին վերին կատարներն, երբ վարը ամէն տեղ մութ գիշերն է որ կը տիրէ:

Այսպէս չէ՞ն նաեւ հողի ու ներքին տեսութեան այն բարձր կատարներն ալ որոնք փառահեղ լոյսով ողողեալ են, մինչ վարը եղողները մթութենէ, տարակոյսէ դատ ու րիշ բան չեն տեսներ:

ՅԱԿՈԲՈՍ Հ. ՃԵՃԻՉԵԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՈԳԻՆ

Տասնեւիններորդ դարու ամենէն թանկահալ արտադրութիւնն է պատմական ոգին: Տասնեւութերորդ դարու ըմբռնած տիեզերքը մեքենայ մըն էր կոտարելագործութեամբ, անփոփոխ ու անկենդան: Երկնից լուսափայլ դաշտերուն մէջ փալվիլայող աստղեր նոյնն էին յաւերժացէս: Երկիր ճիշդ այնպէս կար ու կը մնար ինչպէս էր երբ Արարչին ձայնը առաջին անգամ դուրս կոչեց զայն ոչնչութեան անդունդէն: Լեռանց ձիւնապաշտ կոտորները կը չողջողային միշտ արեւուն ոսկի ճաճանչներով թագադարող, եւ ժամանակի թռիչներ կնճիռներ չէին շիններ անոնց վեհաշուք ճակատնէն լրաց: Ովկէաններ նոյն խորհրդաւոր, նոյն ծիսական տարածութիւններն էին ջուրերու, եւ իրենց խորքերուն մէջ կը պահէին անփոփոխ անդունդները նախնական: Բոյսեր ճիշդ նոյն գեղով ու բոյրով, նոյն ձեւով ու կազմութեամբ կը հիւսէին գարնանային պատմութեանը երկրի՝ ինչպէս կը հիւսէին երբեմն եղեմական հեշտաբոյր պարտէզը: Կենդանիներ նոյնը կը մնային իրենց սեռերովն ու տեսակներով, իրենց անգամներովն ու կազմութեամբ: Իրենց բնադրներովն ու սովորութիւններով ճիշդ ինչպէս էին երբ կեանքի առաջին շունչը շարժում ու կայտաւ պարգեւեց իրենց: Եւ մարդկային բնութիւնը իր բոլոր կարողութիւններովն ու ձեռքերով, իր բոլոր գրայուններովն ու բնադրներով անփոփոխ գոյութիւն մըն էր զոր Արարչին կամքէն զատ երկնի մէջ կամ երկրի վրայ ոչ մէկ զօրութիւն կրնար փոխակերպել էականապէս:

Տասնեւութերորդ դարու ըմբռնած տիեզերքը մէկ խառնուրդ իր ամբողջ պարունակութեամբ նախնական կազապարի մը վրայ էր ձուլում եւ նոյնը կը մնար յաւերժացէս, չունէր հետեւապէս պատճառք մը:

Տասնեւիններորդ դարու հնախօսական, գիտական եւ իմաստասիրական բոլոր հմտա-

յից աշխատասիրութիւններն ու տքնաջան հետախուզումները հազիւ կարողացան արմատախիլ ընել խորհրդոյ աշխարհէն տիեզերքի նկատմամբ կազմուած մեքենական այս դաշտաւոր: Իմացական կեանքի ամենաթարմ եռանդով խանդավառ հարիւրաւոր հանճարներ քննեցին ու դատակարգեցին աստղերն ու երկրի խաւերը, բոյսերն ու կենդանիները, մղեցին ամենաբուռն պայքարներ հին արմատացած աւանդութեանց ու նախապաշարմանց դէմ: Նախապաշարմանց տմարկուռ ամբողջ կործանում էր այլեւս, եւ անոր փշուր փշուր եղած աւերակներուն վրայ Լայէլի, Ուալէյի, Հըքսլիի, ու Սքենսթրի նման հերոսներ կանգնեցին յաղթական դրօշը Բնաշխման Վարդապետութեան Մեքենայ մը չէր այլեւս տիեզերքը, այլ կեանք մը յարաշարժ ու յարափոփոխ, կեանք մը որ իր դարգացման չրջանները ունէր եւ հետեւապէս իր պատմութիւնը: Պատմական ոգին ծնած էր վերջապէս իր ամբողջութեամբ:

Բոմանթիկ գրականութիւնը իր երազանքի ոսկեղնիկ չրջանին մէջն էր տառնալիններորդ դարու սկիզբները: Այս ողբով գինովցած մատենագիրներ թաղուեցան հին գրականութեանց, կրօնից ու քաղաքակրթութեանց ուսումնասիրութիւններու մէջ, որոնք խորհրդածութեան շատ գրաւիչ, շատ լայն ու ընդարձակ հորիզոններ պարգեցին իրենց առջեւ: Բաղդատական լիզուադիտութիւն ու կրօնագիտութիւն, հին աղգերու աւանդութիւններն ու գլխաբանութիւնը ամենէն հրապուրիչ եւ ամենէն բեղմնաւոր դաշտերը դարձան հետախուզութեանց: Հին քաղաքակրթութեանց աւերակներ, բեւեռադրեր, հին սնոթներ ու դործիներ՝ չոր ու անշունչ առարկաներ չէին այլեւս, ոգիներ էին պերճալեզու որոնք կուգային խօսիլ մարդկութեան անցեալ կեանքին վրայ:

անցեալ սովորութիւններուն ու հաւատքնե-
րուն վրայ, եւ հնութեանց այս ուսումնասի-
րութիւնները նոր տեսիլք մը պարզեցին
մարդկութեան առջեւ. պատմական ոգին էր
որ կը ծնէր անցելոյն խորհրդաւոր ար-
դանդէն: Մարդիկ տեսան թէ անփոփոխ
կերպով կաղապարուած ո եւ է բան չկար
մարդկային աշխարհին մէջ, թէ միտք ու
հոգի, լեզու ու կրօն, սովորութիւն ու բնազդ,
ամէնն ալ կը շարժին ու կը փոխակերպուին,
կ'աճին ու կը զարգանան կը ճիւղաւորուին
ու կը բազմապատկուին. պարզագոյնէն ու
խոնարհագոյնէն կ'սկսի ամէն բան մարդկու-
թեան մէջ եւ դէպի բազադրեալն ու
բարձրագոյնը կ'ընթանայ. մարդիկ տեսան
թէ կեանքի ամբողջական ուղիքն մը կը
ծփայ բովանդակ մարդկութեան մէջ ինչ
ժամանակի ալ վերաբերի եւ ինչ կլիմայի
տակ ալ խալի. թէ խզում կամ ոստում չկայ
մարդկային աշխարհին մէջ, թէ ծովեզերքի
աւաղներու նման անջատ ու անկապ իրո-
ղութիւններ չեն պատմական դէպքերը, այլ
աստիճանական արտայայտումները մարդկու-
թեան ամբողջական ոգւոյն: Մարդիկ տեսան,
վերջապէս թէ շարունակական ու միացեալ
կեանքով մը կ'ապրի մարդկութիւնը, հե-
տեւապէս ունի իր կեանքի յաջորդական
շրջանները, հետեւապէս ունի իր պատմու-
թիւնը:

Շատ չանցած կեանքի խլրտումը նշմա-
րեցին մարդիկ երեւութապէս չոր ու կարծր,
մեռած ու ցամքած երկրագունտին մէջն ալ:
Տանեկէններորդ դարու առաջին կիսուն մէջ
անհերքելի ապացոյցներով հաստատեց Լա-
յէլ թէ երկիրն ալ իր պատմութիւնը ունի,
թէ անոր խաւերն ալ, անոր լեռներն ու ու-
կէանները՝ հաստատուն եւ անփոփոխ մնա-
ցած չեն բնաւ, թէ երկրագունտին կազմու-
թիւնը իր ամբողջ պարունակութեամբ ու
բազմաձեւութեամբ արդիւնքն է յամր բայց
մշտատեւ գործունէութեանց: Երկրաբանա-
կան հմտալից աշխատասիրութեան մը մէջ
հաւաքած իրողութեանց իր ճոխ պաշարովը
Լայէլ ցոյց տուաւ թէ ինչպէս երկրի տար-
բեր խաւերու մէջ կենդանական ու բուսա-

կան մնացորդներու շարունակական յաջոր-
դութիւն մը կը տեսնուի, թէ ինչպէս երկրի
պատմութեան մէջ մեծ յեղաշրջումներու
պատճառաւ բոլոր կենդանեաց ու բոյսերու
քանի մը անգամ ջնջուած ու կրկին ստեղ-
ծուած ըլլալը ընդունիլ անտեղի է բոլորովին
եւ հակառակ իրողութեանց, թէ ինչպէս ու-
կէաններ, ցամաք երկիրներ ու լեռներ իրենց
յղացումները, իրենց ծնունդներն ու ամփո-
տաբեր շրջանները, իրենց մահերն ու անհե-
տացումները ունեցած են եւ ունին, թէ ինչ-
պէս նոյն տեղը կրկին եւ կրկին ծովու յա-
տակ եւ կամ ցամաք երկիր է եղած: Այդ
յիշատակելի օրէն սկսեալ երկրաբանութիւ-
նը դադրեցաւ երկրի կազմուածքին մէկ
նկարագրութիւնը ըլլալէ սոսկ ու եղաւ ճշ-
մարիտ գիտութիւն մը, այսինքն պատմու-
թիւնը՝ երկրադնտի դարաւոր կեանքին:

Որքան պարզ, որքան հասարակ խորհր-
դածութիւններ ալ որ երեւին ասոնք մեզ
համար, յիշելու ենք սակայն թէ տասնեւ-
ութերորդ դարու զարգացեալ դասակարգե-
րուն համար իսկ անձանթ զաղափարներ
էին ասոնք եւ թէ քանի մը առանձնաշնորհ-
եալ ոգիներ միայն թոյլատրուեցան նշմարել
ազօտակի՝ իբր թէ մշուշներու մէջէ՝ խոր-
հորդոյ այս խոստացեալ Քանանը:

Որչափ ալ ընդհանրացած երեւի տիե-
զերքի աստիճանական փոփոխութեանց այս
գաղափարը խորհրդոյ աշխարհին մէջ, դարձ-
եալ մարդիկ անգիտակցօրէն կը միտին ան-
ցելոյն վերագրել բոլոր այդ կեանքը, բոլոր
այդ շարժումներն ու փոխակերպումները եւ
ընթացեան ներկայ վիճակը նկատել իբր կա-
յուն, իբր անփոփոխ, գործողութեան մը
աւարտումը: Բայց որպէս զի գործնական
արդիւնքներ յառաջ բերէ այս գաղափարը
ընկերական աշխարհին մէջ, անհրաժեշտ է
որ մարդկութիւնը ըմբռնէ որոշակի թէ բնա-
շրջական այս գործողութիւնները անցեալին
չեն վերաբերի, սոսկ, այլ կը շարունակուին
ճիշդ այսօր ալ մեր աչքերուն առջեւը: Այ-
սօր ալ աստեղային դրութիւններ կը փոխա-
կերպուին, միգամածներ աստեղային հոյերու
կը վերածուին եւ արեւներ դէպ ի մահ կ'ըն-

Թանան, այսօր ալ ովկէանու ջրեղէն սաւա-
նին տակ ապագայ լեռներ կը ննջեն իրենց
խոնձարուրքին մէջ, ուրիշներ Ալպեաններու
նման իրենց պատանեկան եռանդովը կը
հրճուին եւ ուրիշներ դարերու ծանրութեա-
նը տակ կ'ըսէ՝ վար դէպ երկիր կը խոնար-
հին, դէպ ի մահ կը դիմեն. այսօր ալ ցամաք
երկրներ վեր կը բարձրանան տակաւ ու-
կէանոսի կուրծքէն, եւ հալած ու մաշած,
թուամած թարշամած երկիրներ կը թաղուին
ջուրերու տարածութեան տակ պարարտա-
նալու համար. այսօր ալ ծովեր կը ցամքին
տակաւ ու նորեր կը ծնանին. այսօր ալ կեն-
դանին կը փոխեն իրենց կազմութիւնն ու
ձեւը, իրենց կեանքի սովորութիւններն ու
քնազդները. այսօր ալ կենդանական ու բու-
սական նոր գանազանութիւններ, նոր սեռեր
ու ցեղեր յառաջ կուգան մանաւանդ ընտա-
նի անասնոց եւ մշակեալ բուսականաց մէջ.
այսօր ալ մարդ իր մարմնովը, իր մտքովը
ու հոգովը կը փոխուի տակաւ: Այսօր ալ
վերջապէս կեանքի ու շարժումի անսահման
ովկէան մը կը ծիփայ ամբողջ տիեզերքին
մէջ:

Անհուն կեանք մը սփռուած է, այսպէս,
տիեզերքի անսահմանութեանը մէջ, ինչպէս
Փիզիքական կեանքը կը սփռուի գործարա-
նաւոր մարմնոց մը բոլոր անդամներուն մէջ:
Բնութեան այս յարափոփոխ իրերն ու երե-
ւոյթները մարմնացումներն են միայն տիե-
զերական այդ կեանքի գործունէութեանց:
Անհուն Հոգի մը կ'ապրի ու կը գործէ յա-
ւերժաբար բնութեան մէջ. Հոգի մը որ նիւ-
թին մէջ կը յայտնուի իբր գորութիւն, գոր-

ծարանաւորին մէջ՝ իբր կեանք ու քնազդ եւ
մարդկային ուղեղին մէջ իբր գիտակցութիւն
ու կամք, իբր խորհուրդ ու զգացում: Իտէա-
լապաշտ իմաստասիրութիւնը, որ ամէնէն
աւելի ընդունելութիւն գտնել սկսած է փի-
լիսոփայական շրջանակներու մէջ եւ որուն
վերջնական յաղթանակը որքան թոյլ գոյ
քան ալ համապատասխան պիտի ըլլայ մար-
դու ամէնէն խորին ու վեհ ձգտումներուն,
կրնայ այսօր ներշնչման բոցեռանդ շեշտով
մը երգել բանաստեղծութեան հետ.

«Յիրաւի իսկ թերեւս ի միջոցի անհունու-
թեան,

Յամենայնի՝ որ շարժի՝ է հոգի ինչ կենդա-
նութեան.

Թերեւս շողշող այս աստեղք զմեր գրկովք
ցիր եւ ցանք,

Արեգակունք են կենդանիք եւ ոգեկիր գունդք
բոցեղէն.

Թերեւս ովկէան որ զափունս իւր բախէ կո-
ծէ զսոսկացեալս

Զոյգ ընդ ալեացն ահագնակոչ գլէ ոգի ինչ
զայրազին.

Թերեւս օդս այս խնկաբոյր յերկին ինչ սուրբ
թեթեւալաց

Իցէ ոգի ծփանուտ յերկնակապոյտ թեւս
թեթեւս:»

Ու կրօնը կրնայ ձայնակցիլ բանաստեղ-
ծութեան եւ իմաստասիրութեան յօրինած
այս համանուագին եւ աւելի զօրաւոր, ա-
ւելի համոզուած շեշտով մը նաեւ աւելցնել.
«Իմ Աստուածս է տիեզերաց այդ Հոգին»

Մ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Ա. ԹԷ ԱՃԽԱՐՋԱՐԱՐ ՀԱՅԵՐԵՆ ԲԱՌԱՐԱՆԻ ՄԸ ՊԷՏՔՆ ԶԳԱՆԻ Է^[*]

Միայն օրիորդ Վիվիէն, միայն օտարազգի մը չէ որ բառարան նայելու պէտք պիտի զգայ հայերէն աշխարհարար հասկնալու ու գրելու համար։ Հայ ուսանողք, որպէս եւ հայ ուսուցիչք ու դրաղէտք ալ պէտք ունին բառարանի։ Յովհաննէս Սեթեանի համար էր—եթէ չը վրիպիր յիշողութիւնս—որ Գրիգոր Զօհրապ քրոնիկի մը մէջ կը գրէր թէ բառարան գոց կ'ընէ։ Խնդացին ընթերցողք, սակայն այդ պատու էրը տուած են, այդ պատու էրն իրենք նախ գործադրած են երկու մեծ փրանսացի մատենագիրներ, Թէօֆէլ Կօթիէ ու Թէոտոս տը Պանվիլլը։ Ամենէն աւելի բառ գործածող հեղինակներն ամենէն հարուստներն են՝ աւելորդ չէ՛ ըսել։ Անտարակոյս բառակուտակն ու հեղինակն իրարու հետ չենք չիփթեր։ Խօսքերնիս այն հեղինակաց վրայ է, որոնք միտային հորիզոնի լայնութիւն ու վառ երեւակայութիւն ունին։ որոնք ուշադիր են իրաց խուսափուկ երևոյթներուն եւ հոգեկան աշխարհին վրիպուկ տեսիլներուն։ Ընթացիկ լեզուին մակերեսը լողացող բառերը չեն բաւեր այդ կարգի հեղինակաց բոլոր ըմբռնումներուն ու բոլոր յզացումներուն, ուստի բառարանին կը դիմեն. եւ ո՛ւր բառարանը չը բաւէ, կը բանաստեղծեն։ Նոր բառերն ընտրանք կ'ընդունուին բառարաններու, նոր տպագրութեանց մէջ, ու բառարաններէն կ'ելլեն կը տարածուին գրական լեզուին, եւ ապա խօսակցական լեզուին մէջ։

Խօսքս եւրոպական լեզուաց բառերուն վրայ է, հա՛րկ է ըսել։ Զի մենք ասկուրն բառարան չունինք մեր արդի գրական լեզուին համար։ Այդպիսի գործի մը պատրաստութեան առաջարկը շատ տարիներ առաջ եղած է ինձ Պաղտատեանի կողմէն։ Սիմոն

Գափա-Ֆաճեան նախաձեռնարկ եղաւ. այլ իր բառարանը շատ համառօտ է նոր պէտքերուն համար։ Ուսանողներուն ու թերեւս շատ ուսուցիչներու ծառայեց. սակայն մատենագրողը, նրբերանգողն այդ բառարանով կրնա՞յ գոհանալ։

Արդի գաղափարայնութիւնն, արդի մատենագրութիւնն, զգայական թէ՛ հոգեբանական, իրական եւ իմաստասիրական, լայն հայեցողիւն թէ՛ նրբագնական, ընդիւստարաշխարհիկ, երաժշտատիպ եւ անդրաշխարհիկ, պատկերապաշտ ու գունամոլ, արդի մատենագրութիւնը՝ կ'ըսեմ՝ գործածական լեզուին բառերէն զատ պէտք ունի

Ա. Գրաբար բառերու.

Բ. Գաւառական բառերու.

Գ. Նորակերտ բառերու։

Մէկ խօսքով, պէտք ունինք երեք տեսակ բառարանի, որոնք անշուշտ լաւագոյն է որ միացեալ ըլլան։ Եւ ի՞նչ պիտի ըսէ օր. Վիվիէն, երբ գիտնայ թէ, մեր հին մատենագրական լեզուն գրաբարն ըլլալով հանգերձ, «թարգմանութեանց թաղուհի» մեր Աստուածաշունչը գրաբար ըլլալով հանգերձ, մեր եկեղեցական երգեցողութիւնը գրաբար ըլլալով հանգերձ, էջմիածին ու Երուսաղէմ, Վենետիկ ու Վեննա գրաբար... պիտի լսէի վանքեր ըլլալով հանգերձ, տակաւին գրաբարի բառագիրք մ'ալ չունինք, քանի որ բոլոր ձեռագրաց մէջ գտնուող բոլոր բառերը պարունակող բառարան չունինք։

Իսկ դաստաւարբաններու բոլոր բառերը ժողովրդած ու մէկ հատորի մէջ ամփոփուած չեն տակաւին։ Մայրաքաղաքի գրադիտաց մէջ կան որոնք գոնէ գործնապէս կ'արհամարհեն զաւստական տեղայեղուներն ու ռամկալեղուներն։ Այլ բանասէրին հետ կա-

[*] Եղիա Տէմիրճիպաշեան իր այս խորագրով կ'ականարկէ լեզուական այն լսնդիրը՝ որուն վրայ գրել խոստացած էր իր նախորդ յօդուածներէն մէկուն մէջ։

տարեալ գրադէտն ալ մեծ յարգ կ'ընծայէ անոնց: Ռաժկական բառը շուտով թիւն ու շուտիկութիւն մը ունի, որ մատենագրական լեզուին ծանրութիւնն ու հանդիսաւորութիւնը կ'առուգէ եւ կ'առուգէ: Ռաժկին արդէն միշտ իր լեզուն պէտք է խօսի գրական երկի մը մէջ ալ, ինչպէս որ Մանձոնին խօսեցուց ռաժկին իր խօսեցեալներուն մէջ ալ, ինչպէս որ Ժան Ռիշթէն ալ ըրաւ իր Պապոսկներու երգերուն մէջ: Սակայն եւրոպական զարգացեալ ժողովուրդները ռաժկօրէնի համար ալ բառարաններ ունին, որոնց ընթերցողը դիմում կ'ընէ իր հեղինակը հասկընալու համար: — Գաւառաբարբառներու բառերն ալ ընդհանրապէս պատկերային բառեր են, նկարուն, կարկառուն, ստոստուն, ժպտուն, սիրուն՝ ի մի բառ. մանկան մը միամտութիւնն ու կռախ մը շնորհն ունին: մերթ ինձորի մը պէս կարմիր ուռուցիկ, մերթ վարդի մը նման բազմաթերթ փայլ լի փայլ: Բնութիւնն հաւատարմապէս կը պատկերացնեն իր գոյներովն ու ձայներովն. եւ քաղաքացիի լեզուին բառերովն ու բացատրութիւններովն: Ասողիկներու, թախառնագանգներու երգերն ա՛յն չը պիտի ըլլային, ո՛չ երբէք, ինչ որ են: Անմահ գասական Լաֆօնդէն — ինչպէս որ ի վեր կը հանէ Դէն — իր առականներուն հրապոյր ու կենդանութիւն տուաւ ա՛յն բառերով ու բացատրութիւններով, զորս գաւառաբարբառներէն քաղելու յանդգնութիւնն ունեցաւ:

հակառակ գասական տարամերձութեան: Մեր գաւառացի գրողներէն աւելի գաւառի թղթակիցներուն գրչին տակ կուգան գաւառածին գաւառածիժաղ բառերն, որոնք կը խայտան ու գոգցես կը գլորին, գլտոր-մայի՛ս կ'ընեն թուղթին վրայ:

Հապա նորաստեղծ բառերն, որքա՛ն բազմաթիւ են անոնք ալ արգէն մեր մէջ: Կարապետ Իւթիւճեան լրագրա-գրական լեզուն ճոխացուց բառական բառերով՝ վայելչակերտ բոլորն ալ: Մամուրեան իր գրուածոց մէջ, Նուպարեան իր բառարանին մէջ կերտեցին անթիւ անհամար բառեր: Քաջունին Գիտութեանց եւ արուեստից բառերն հայացուց: Տօթթօն Տաղաւարեան բժշկութեան բառերն: Այդ նորաստեղծ բառից ողողումը աշխարհ հաբար լեզուն կը կենդանացնէ, կը ճոխացնէ, կ'երակաւորէ, կ'երանգաւորէ, ամէն միտք եւ ամէն զգայութիւն, ամէն տեսիլ եւ ամէն յուզում արտայայտելու ընդունակ կը կացուցանէ զայն:

Ո՛ւր գտնել՝ գործածութեան ժամանակ՝ այդ բոլոր բառերը — գրաբար՝ գաւառական ու նորակերտ — այբենական կարգաւ միացած: Յօդուածիս վերնագիրն իրեւ եզրակացութիւն յօդուածիս վերջը կը կրկնեմ: — Աշխարհաբար հայերէն բառարանի մը պէտքն զգալի է:

14 Մայիս 1901 ԵՂԻԱ ՏԷՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ

Ազգ. Հիւանդանոց Եհեթ-Գուշէի

Հ Ա Ի Ա Տ Ք Ե Ի Գ Ո Ր Ծ Ք

Երկու անձինք որ մը նաւակով գետէ մը կ'անցնէին: Հաւատքի եւ գործքի վրայ վիճաբանութեան մը սկսան: Մին կ'ըսէր թէ բարի գործերը քիչ կարեւորութիւն ունին եւ հաւատքը ամէն ինչ է. միւսը հակառակը կը պնդէր: Իրար համոզել չի կրնալով նաւավարը, որ լուսաւորեալ Քրիստոնեայ մըն էր, թոյլտուութիւն խնդրեց իր կարծիքը յայտնել: Ճամբորդներուն հաւանութիւնը ստանալով ըսաւ.

— Հիմա պարոններ, դիտեցէք, հաւատքի թին կը քաշեմ եւ միւսը կը թողուի: Տեսէք նաւակը միշտ կը գառնայ եւ երբեք առաջ չկրթար: Նոյնը կը պատահի եթէ միայն գործքի թին քաշեմ: Բայց հիմա նայեցէք երկու թիերը մէկէն կը քաշեմ եւ առաջ կ'երթանք եւ քանի մը վայրկեանէն նաւամատոյցը կը համինք: Իմ խոնարհ կարծիքովս հաւատքը առանց գործքի եւ գործքը առանց հաւատքի բաւական չէ:

ԱՄԻՍՆԵՐՈՒՆ ԽՈՐՀՐԴԱՆՇԱՆԸ

Ներկան առաջինն է «Ամիսներուն Խորհրդանշանը» խորագրով գեղեցիկ մսածումներու շարքի մը, զոր պիտի ներկայացնենք ամէն ամիս կանոնաւորաբար:

Յ Ո Ւ Ն Ի Ս

Հանգիստ ըրէ՛. ասիկա տարուան սար-
գիլնան է: Անոր մէջը նստիր: Ճակտէդ քըր-
տինքը սրբէ: Տարերք քու սպասաւորներդ
են: Յողերը քեզ դոհարներ, հովերը անու-
շահոտութիւն կը բերեն: Երկիրը իր բոլոր
գանձերը քեզ կը մատուցանէ: Անտառները
երգեր կը յորինեն քեզ: Մթնոլորտը լի է
անուշահոտութեամբ. կարծես թէ Աստուծոյ
բոլոր երկնային համեմունք կրող հրեշտակ-
ները անոր մէջը լեցուած են: Մըրիկները
զօրաւոր թռչնոց երամներու նման են որոնք
իրենց թեւերը տարածելով երկքնից բար-
ձունքներուն մէջ կ'երգեն: Այժմ խօսէ առ

Աստուած եւ ըսէ Անոր «ով Հայր ուր ես»
եւ ամէն ծաղկէն, ամէն ծառէն եւ արծաթ
լճէն եւ թաւուտէն ձայն մը պիտի բարձրա-
նայ՝ «Աստուած իմ մէջս է»: Երկիրը կ'աղա-
ղակէ առ Երկինք «Աստուած հոս է» եւ
երկինք առ երկիր «Աստուած հոս է»: Ծովը
զԱյն կը խնդրէ. Անոր պատուանդանը խո-
րութեանց վրան է: Անիկա երկնից շրջա-
պատին վրան կը բաղմի: Ո՛վ արփիափայլ
ամառն արփիագեղ ուրախութիւնները, ջերմ
ամիսները որոնք կ'ուզան հասարակածէն,
ինչ չուտ ձեզ կ'այրին, կը խանձեն:

Թարգմ. Ա. Մ. ԹՐՈՍԵԱՆ

Հ. Ռ. ՊԻՉԼՐ

Մ Ա Ն Կ Ի Կ Ը

Ո՛վ մանկիկ սիրուն, դուն ուսկի՞ց եկար,
—Ամեն վայրէ դուրս՝ եկայ հոս աշխարհ:

Քու փայլուն աչացոյ աչոյ կապոյսն ուսի՞,
—Յերկնից խշեցի՛ երբ անցայ անի:

Ուսկի՞ց աչոյ աչացոյ արցունքի դիւրահոս,
—Դսայ, կ'սպասեմ ինձ երբ եկայ հոս:

Է՛ր քարձր ե փայլուն ճակատ, ով մանկիկ,
—Երբ անցայ ձեռք մը դպաւ հոն փափկիկ:

Է՛ր վառ եւ ճերմակ գերոյ վարդ՝ քու այտեր,
—Լաւ բան մը տեսայ՝ զոր այլ չեմ գիտեր:

Ուսի՞ շնորհալի աչոյ ժպիտ երեսիկ,
—Համբոյր դրոշմեցիկ երեք հըրեշտակ:

Ուսի՞ սկսնչների մարգարտներուն,
—Տերըն խօսեցաւ, եւ շեշ դուրս եկան:

Այս քննոյ թագուկ, ձեռքն ո՛ւր ես գտեր,
—Սերն ինք յորիկեց այս մասեր, քաթեր:

Ուսկի՞ց եկաք դուք, ո՛վ ոտներ սիրուն,
—Տուփեմ՝ ուսկից քեզ սերովքներուն:

Այս ամենն ի՛նչպիսի քեզ եղան յարմար,
—Աստուած խորհեցաւ քեզի ինձ համար:

Բայց ի՛նչպիսի եկար, սիրելի մեզի,
—Աստուած հոգաց ձեզ՝ արդ՝ եկայ ձեզի:

Թարգմ. ԱՍԵՐ

ՊԱՐԿԵՇՏ ԴԷՄՔԵՐ

ԱՐՄԵՆԱԿ ՏԷՐ-ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Մարդը . . .

Տիպար վարժապետին մինչեւ գրագէտը, մինչեւ եռանդուն բարոյախօսը, միշտ, միշտ նոյնը, համակրելի, յարգելի, սիրելի . . .

Մարդը:

Տեսած էք զինքը. հանեցէ՛ք Աբրահամ Տէր-Յակոբեանի մօրուքը եւ ահա՛ կ'ունենաք իր եղբայրը Արմենակ էֆեն, կլօրիկ զէմքով մը ներհուն ու քիչ մը տխուր արտայայտութեամբ, սեւորակ անուշ աչքերով, կոկիկ՝ գլուխէն մինչեւ ոտքը, մինչեւ իր քաղուածքը:

Բուրումնաւէտ ծաղիկներու մէջէն կը քալէ, բայց միայն մանուշակներուն կը նայի, կը խնամէ զանոնք եւ եթէ կրնայ, քանքարաթաքոյց թարգմանիչը, իր սրտին խորը, անկիւն մը կը պահէ, ինչպէս որ կարծեմ, յաջողած է ընել:

Կը խօսի, եւ իր նիհար կոկորդէն դուրս կը զեղու՝ քաղցրահնչիւն բառերու կանոնաւոր դասաւորութիւնով մը՝ օգտակար եւ առողջ գաղափարներու հոսանք մը:

Մոռուած զէմք մըն է ան . . . հրապարակին վրայ. ծանօթ զէմք մը՝ . . . իրեն համակրողներուն առջեւ. սիրուած հոգի մը . . . իր անկեղծ բարեկամներուն եւ աշակերտներու սրտերուն մէջ առհասարակ:

Անոր մէջ «մարդ»ը անոնցմէ է՝ որոնց գաղափարները կ'ապրին դարերով, քանի որ ճշմարիտ է Սա. Խուէլ Սմայլսի սա գեղեցիկ խօսքը թէ. «գաղափարները անմահ են»: Պարկեշտ վարժապետին գաղափարներն ալ կ'ապրին իր սաներուն մտքերուն մէջ՝ եւ տարիներ անցնելէ վերջ՝ կը գործադրուին անոնց առօրեայ գործերուն, զբաղումներուն մէջ:

Տէր-Յակոբեանի՝ առաքինութեամբ զարդարուած ըլլալու առաւելութիւնը՝ միացած զարգացեալ մտքի մը, զինքը սիրելի ըրած

է իր աշակերտներուն, եւ ըսել թէ ուսուցիչ մը սիրուած է իր սաներէն, անոր է՛ն մեծ գովեստը տալ է:

Իր քաղցրութիւնը, ներողամտութիւնն ու երկար համբերութիւնը՝ աշակերտներէն ոմանց չարածճիւղիւններուն՝ թոյլ բնութեան մը կը վերադրուին, սխալ դատողութեան մը հետեւանքովն անշուշտ:

Ինքը խիղճն է դպրոցին որուն կը վերաբերի՝ եւ ուր կը գործէ, իր ջերմ շունչովը տաքցնելով եկող ու գացող սաներու սրտերը. եւ որովհետեւ իր մտաւիպարն է՝ Վսեմ էակը, Լոյսը, ամէնէն սառն սիրտ կրող անձն իսկ, անոր անկեղծ, ազդու եւ ներգործիչ քարոզներուն ազդեցութեան տակ, կ'զգայ տաք արիւնի մը հոսիլը իր սրտին մէջ եւ արցունքներու պոռթկալը իր աչքերէն վար՝ երեսին վրայ՝ խոշոր կաթիլներով:

Հեղինակը . . . : Բայց որովհետեւ չունի ամբողջ գործ մը, հեղինակն է իր շարք մը յօդուածներուն, եւ թարգմանիչը՝ «Մեր երկրաւոր բնակարանը եւ իր Արարիչը» անուն գրքին:

Արմենակ Տէր-Յակոբեանի ոճը գեղեցիկ է ու կուռ, եւ իր զրութիւնը հասկնալու համար պէտք է պզտիկ վերլուծութիւն մը, որ՝ Յ. Մարեանի ոճը կը յիշեցնէ:

Ինքը իր խնամած մանուշակին նման, կը նայի խոտերուն տակէն եւ երբ իր անուշ բուրումը մատնէ տեղը՝ ուր կը գտնուի, խոնարհ սրտով մը ու անմեղ վեհանճնութիւնով մը, աչքերը պահ մը գետնէն վեր վերցնելով՝ կը պատասխանէ թէ՛ իր բուրումը վայելելու հաճոյքը չպիտի ունենանք:

Այս տողերը գրած պոետս, ան կ'աշխատի իր պաշտօնին գիտակցութիւնովը, իսկ մենք, իրրեւ գրականութիւնը ս'ըող, կը խօրհինք թէ իր պարասոյց ժամերուն մէջ կը գրէ ու կը սրբագրէ իր . . . գործը, վաղը հրատարակութեան նստիւ համար, քանի որ ինք ինձի խոստացաւ գրել երբ աւելի փորձառութիւն ստանար:

Աղուոր դաս մը չէ՞ աս մեղի:

Պարտիզակ

Ե. Յ. Մ.

ՔԱՂՑՐՈՒԹԻՒՆ

Քաղցրութիւնը, մին լարութեան պտուղ-
ներէն, մեր նմաններուն բարիք ընելու եւ
անոնց երջանկացման նպատակով տրամա-
դրութիւն մըն է: Ոչ ոք կ'ապրի իրեն հա-
մար: Անոնք որ իրենց անձին համար կ'ապ-
րին՝ անձնասէր են եւ ընդհանրապէս ապեր-
ջանիկ:

Ոմանք աւելի քաղցր են ի բնէ քան ու-
րիշները: Բայց ամէն ոք պարտի եւ կրնայ
քաղցրութեան ոգին անուցանել իր մէջ:

Դատութիւնը դմենայ է. կայէն կը ծնի:
Քաղցրութիւնը անձնասէր է. հոս չազ մը
կ'ըլլայ ծաղկածին՝ չողով օծուած, կը հանգ-
չի կոկոնի մը վրայ, կը ծաւալի անոր մէջ,
կը բանայ անոր թերթիկները ու ծաղիկ մը
կը շինէ համակ բոյր ու դեղ. հոն չող մը
կ'ըլլայ զուարթ՝ սիրոյ արփիէն ծաթած, կը
մտնէ մութ խորշի մը մէջ, կը լուսաւորէ
զայն, ու անոր մէջ ապրող թշուառ կեանքի
մը՝ երջանկութեան առաւօտին ծագումը
կ'աւետէ:

Այս պատուէրը կը պահանջէ մեղմէ ու-
նենալ քաղցրածոր լեզու եւ հաճոյական
վարմունք:

Չիկայ բան մը այնքան հեշտին որքան
բառեր արտասանել. բայց դիտնալու ենք
թէ բառերը ուրախութիւն կամ տրամու-
թիւն պատճառելու մեծ զօրութիւն ունին:
Բառերը մահու եւ կեանքի հզօր դործիներ
են: Հիւանդներ կան որոնց զեզը բժիշկին
լեզուին մէջ կը գտնուի ոչ թէ դեղադործին
խանութիւն Պատահած է որ բառի մը ազդե-
ցութեան տակ հսկայ կեանք մը գետին տա-
պալի:

Բառ մը լսողին յիշողութեան մէջ կրնայ
ապրիլ մինչեւ ի մահ ու զանիկա մշտնջե-
նապէս տառապեցնել կամ անոր կեանքին
քաղցրացմանն ու օգտակարութեանը նը-
պատել:

Դուրսէ վերջին բառը, վերջին խօսքն է

զոր հիմա պիտի ուղղես զիմացինիդ, լաւ
կշռէ զայն: «Ազ ունեցէք ձեր անձերուն
մէջ», ձեր խօսքերուն մէջ, ձեր գործերուն
մէջ:

Կեանքի ուղիէն մէկ անգամ կ'անցնիս,
փուշ մի՛ ցտնիւր, չուրջդ ծաղիկ սերմանէ:

Քաղցր բառը լեզի բառի չափ դիւրու-
թեամբ կ'արտաբերուի. բայց ատենք ար-
դիւնքի կողմանէ ամբաւօրէն կը տարրերին
իրարմէ: Ոչ-քաղցր բառերու պատճառած
ապերջանկութեան չափը, ջախջախած սրբ-
տէրու թիւը Աստուած միայն գիտէ: Դառն
բառեր էին որ Իսրայէլի ժողովուրդը պա-
ռակտեցին (Բ. Մնաց. Ժ.):

Քաղցր եղիր ամէնուն մանաւանդ բաղ-
դէն զրկուածներուն ու խեղճերուն:

Մէկուն մատնանիչ մի՛ ըներ իր մարմ-
նական մէկ թերութիւնը: Այգպլտի թերու-
թիւն ունեցողները արդէն հակառէտ են մար-
դտեաց ըլլալու: Անոնց այդ հակամիտու-
թիւնը մի՛ զօրացնիր: Անոնք մեղմէ մաս-
նաւոր պահանջ մը ունին քաղցրութեան
Երբեք անխոհմ դիտողութիւն մի՛ ըներ ա-
նոնց թերութեան նկատմամբ: Կոյրին՝ կոյր,
կաղին կաղ մի՛ ըսիր: Եթէ վիրաբոյժ չես,
ուրիշին վէրքը մի՛ բանար:

Ատենով ճշմարտասէր միականի դատա-
ւոր մը կը հասնի քաղաք մը, իր նոր պաշ-
տօնավայրը: Քաղաքին երեւելիները բարի
գալուստ մաղթելու համար անոր ապարան-
քը կը փութան. քաղաքին ու անոր բնա-
կիչներուն վրայ տեղեկութիւններ կը հա-
զօրեն նորեկ դատաւորին եւ ի մէջ այլոց,
կ'իմացնեն թէ աշխարհի ամէնէն ճշմարտա-
խօս մարդը իրենց քաղաքին մէջ կը զըտ-
նուի: Դատաւորը կը փափաքի տեսնել զա-
նիկա: Պարոն ճշմարտախօսեանը, աս էր
մարդուն մականունը, կը կանչուի Այս մար-
դը դատաւորին ներկայացած ատեն՝ կ'ըսէ.
«Բարի լոյս, ո՛վ միականի դատաւոր» Այն

ատեն դատաւորը արդար ցատումով կ'արտաքսէ զանիկա՝ ըսելով «Իրաւ է որ ես ճշմարտութիւնը կը սիրեմ, բայց այսչափէն ալ չեմ օխորժիր»

Վիքթորիա թագուհին բարեմասնութիւններէն մին էր սրտի քաղցրութիւնը: Արկած մը կամ զժրուղիութիւն մը անոր անմիջական համակրութեան կ'արժանանար: Անիկա սովոր էր այցելել սուրբատ հիւանդ աղջկան մը որ պալատին մօտերը կը բնակէր: Թագուհին թագազրութենէն երկու օր յետոյ թաղին եկեղեցականը այս աղջիկը արտասովոր կերպով երջանիկ գտաւ. վասն զի թագուհին փառակաղօք Աստուածաշունչ մը զրկած էր անոր, սա քաղցր խօսքով թէ թէեւ թագուհի էր հիմա, բայց մոռցած չէր իր հիւանդ բարեկամը: «Պատուական լուր մը չէ՞ աս», կ'ըսէր աղջիկը, աչքերը ուրախութեան եւ երախտագիտութեան արցունքով լեցուած, «որ թագուհին զիս չի մոռնար»

Քաղցրութիւնը սրտերու մագնիսն է: Պարոն մը ձեւնայարկ մը կ'ելլէր՝ աղքատ ծերունիի մը այցելելու համար: «Ձեմ դիտեր ի՞նչ բան կրնայ առաջնորդել քեզի պէս աղնուական պարոն մը զալ եւ տեսնել զիս, խեղճ ու անծանօթ էակ մը», ըսաւ ծերունին: Աղնուականը պատասխանեց. «Վասն զի կը սիրեմ քեզ»: Այս բառերուն վրայ ծերունին բռնեց իր աղնուաւիրա այցելուն ձեռքը, կաթոգին սեղմեց զայն եւ արտասուալից աչքերով նայեցաւ անոր ու ըսաւ. «Կեանքիս մէջ առաջին անգամն է որ այս բառերը կ'ուղղուին ինծի»

Այն որ մարմինի ուժ ունի՝ բան մը չունի. պէտք է մտքի ոյժ ունենայ. այն որ մտքի ուժ ունի՝ բան մը չունի, պէտք է սրտի ուժ ունենայ: Մտքի ոյժը կը հիացնէ, սրտի ոյժը կը յանկուցանէ:

«Այն որ մարդ է՝ սէր կ'ըլլայ»

Այն որ դեւ է՝ հեռ կ'ըլլայ»

Ս. Մ. ԳՍԱՍՊԵԱՆ

ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆ ՍԸ

Դ. ԽԱՉԿՈՆՅԱՆ

«Հայ եկեղեցւոյ իրաւասութեան» վրայ գրած ձեռ յօդուածին մէջ («Բիւզանդիոն» թ. 1383 եւ 1384), Վրաց եկեղեցւոյն՝ Հայոց եկեղեցւոյն իրաւասութենէն բաժնուելու մասին խօսելէ վերջ կ'ըսէք թէ «608էն ետք Վիրք ու Աղուանք կը դադրին Հայ եկեղեցւոյն իրաւասութիւնը ճանչնալէ, ալ անոր գահերէցութեան չեն հպատակիր եւլն»:

Եկեղեցական պատմութիւնը կը վկայէ իրօք թէ Վիրք՝ Օրթոտոքս եկեղեցւոյն դատաւանութեան յարելով, այլ եւս խզեցին յարաբերութեան ամէն կապ Հայ եկեղեցւոյն հետ. բայց ինչ որ տարօրինակ եւ հակապատմական կ'երևի ձեռ խօսքերուն մէջ, այն է թէ Աղուանից համար ալ նոյն վկայութիւնը կուտաք:

Պատմութիւնը սակայն բացարձակօրէն կը վկայէ թէ Աղուանք 608էն ետքը (այսինքն Վրաց հետ) իրենց յարաբերութեան կապը չխզեցին Հայ եկեղեցւոյն հետ, վասն զի այն ատեն անմեկնելի պիտի մնային շատ մը եկեղեցական գէպքեր, ինչպէս

1. Ութերորդ դարուն սկիզբը երբ Աղուանից ներսէս Բակուր կաթողիկոսը՝ Շպառաւի հետ համախորհուրդ կը ջանան շարժում մը փորձել գէպ ի Քաղկեդոնիկութիւն, Ժամանակին Հայոց կաթողիկոսը Եղիա Արճիշեցին ոչ արգարանալի միջոցներով կը յաջողի այդ խլրաւոր դադրեցնել եւ ներսէսի տեղ ուրիշ մը, Սիմէօն, ձեռնադրել:

2. Տասներորդ դարուն Վահան Սիւնիի կաթողիկոսական ընտրութեան ժողովին կը

մասնակցի նաև Աղուանից կաթողիկոսը Յովհաննէս.

Յ. Կիրակոս Վիրապեցի (1441-1443) իր ձեռնադրութենէն վերջ ինչպէս բոլոր վիճակաւորներու նոյնպէս Սոյ, Աղթամարայ եւ Աղուանից կաթողիկոսներուն սիրոյ եւ խաղաղութեան գիրեր կը գրէ:

Եւ տակաւին այսօրինակ քանի մը նշանակալից գէպքեր որոնք 608էն ետքը դեռ չատ տարիներ Աղուանից եկեղեցւոյն Հայ

եկեղեցւոյն իրաւասութեան ներքեւ ըլլալուն կը վկայեն յայտնաբարբառ:

Պիտի հմտածէի որ տպագրական սխալ մը եղած ըլլար Աղուանից բառը ձեր տողերուն մէջ, վասն զի այդպիսի յաւելուած մը ընելու յաւակնող պատմագէտ գրաչար մը չենք ունեցած ցարդ. այլ պիտի խնդրէի ձեզմէ որ ինչ աղբիւրի կամ ո՛ր յիշատակարանին վրայ յենած այդպիսի հակապատմական վկայութիւն մը կուտաք Աղուանից եկեղեցւոյն նկատմամբ: ՖԱԼԳՕ

«ԲԻԻՐԱԿՆ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

4

Հ. Կ. ՈՒԷԼՍ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՐԴԻԿԸ ԼՈՒՍՆԻ ՄԷՋ

—Նախ եւ առաջ եթէ պարտիզական փոքր ակիւ մը շնորհք ընէք, սա զիս պատող տիղմը քիչ մը պիտի քերեմ, եւ ապա եթէ ձեր լոգարանը կրնամ գործածել, պիտի լուսցուիմ: Այնուհետեւ աւելի հանգիստ սրտով կրնանք խօսակցիլ: Կարծեմ խոհեմութիւնը կը պահանջէ, ըսաւ ձեխտ ձեռքը թեւիս վրայ դնելով, որ այս գործին վրայ ուրիշին չխօսինք: Գիտեմ որ մեծ վնասներու պատճառ եղաք, թերեւս մինչեւ իսկ հոս հոն տուններ փլան: Բայց չեմ կրնար եղած վնասը տուժել, եւ եթէ արկածին ճշմարտ պատճառն իմացուի, արդիւնքը ուրիշ բան պիտի չըլլայ բայց եթէ աւելորդ սրտի ցաւ եւ գործիս շարունակուելուն արգելում: Ապագային երբ ձեր գործնական ծրագիրներուն կարգը դադարէ, եւ Քաւորիթը շահագործենք, այդ մարդոց վնասը կը հատուցանենք: Բայց հիմա չէ, հիմա չէ: Եթէ բան մը չըսենք, մէտէօրարանական գիտութեան արդի վիճակին մէջ մարդիկ բոլոր պատահածը Կիլիկիոյ տեսակ փոթորիկի մը պիտի վերագրեն: Եւ եթէ մինչեւ որ իմ տունս դարձեալ բնակիլի վիճակի մէջ գրուի, այս անակիդ չգործածուած սենեակներէն մէկուն մէջ կրնամ բնակիլ . . .

Քաւոր կեցած զիս կը զիտէր:

Այսպիսի պատահականութեանց պատճառ եղող մարդ մը հիւրընկալելը սովորական բան չէր: Թերեւս աղէկ կ'ըլլայ որ, ըսի, նախ երթանք ակիւ մը գտնենք հանգերձներու գտնի տեղ մը քերելու համար:

Եւ մինչ Պ. Քաւոր իր լոգանքը կ'ընէր, մտքով խնդիրը խորհրդածութեան տակ առի: Քաւորի ընկերակցութիւնն անպատեհութիւններ ունէր, զորս նախատեսած չէի: Իր մատուցորութիւնը, որ մալ մնաց ամբողջ աշխարհի բնակիչները պիտի կորսնցունէր, կրնար ո եւ է ժամանակ արհաւիրալի արկածներու պատճառ ըլլալ: Սակայն միեւնոյն ժամանակ կը խորհէի որ ես երիտասարդ էի, գործերս խառնափնթոր վիճակ մը ունէին, եւ արդէն յոնգուգն արկածախնդրութեան միտում մը կ'ըզգայի, արկածախնդրութիւն մը որուն ծայրը քիչ մը շահու յոյս ըլլար: Եւ ինչպէս որոշեցի Քաւորէն չզատուիլ եւ այս գործին վախճանը տեսնել:

Անմիջապէս գործի ձեռնարկելով սկսանք վերստին չինել իր աշխատանոցը եւ շարունակել մեր փորձերը:

—Անշուշտ դարձեալ պիտի չինենք այն նիւթը, ըսաւ խնդութեամբ մը որ իրմէն չէի

սպասեր, Դարձեալ պիտի չինենք, ամէն ջանք ընելով որ մեր այս փոքր մօլորակը չկործանենք: Բայց վտանգը աչք տանելու ենք: Փորձերու մէջ միշտ վտանգներ կան: Չեմ գիտեր թէ այս անգամ ի՞նչ ձեւով չինելու ենք: Քաղաքի մը Աղօտ գաղափար մը ունիմ, բայց դեռ չեմ կրնար աղէկ բացատրել: Այդ գաղափարը առաջին անգամ միտքս ինկաւ երբ հովէն քշուած ցիխին մէջ կը գլորէի:

Բաւական դժուար խնդիր էր Քաղաքի թին ձեւը որոշել, բայց այդ մասին վերջնական որոշում տալէ առաջ կատարելիք բաւական գործ ունէինք մեր ձեռքը:

ՊԼՈՒԽ Ք.

ԳՈՒՆԴԸ ԿԸ ՇԻՆՈՒԻ

Շատ լաւ կը յիշեմ այն օրը երբ Քաղաք առաջին անգամ պարզեց գունդ մը չինելու մասին իր ծրագիրը: Առաջ ալ գունդի մը գաղափարը ունեցած էր աղօտ կերպով, բայց այս անգամ այդ գաղափարը ամենայն յստակութեամբ խուժած էր իր միտքը: Թէյ խմելու համար գործատեղիէն տուն կը վերադառնայինք, եւ Քաղաք բզլալ սկսաւ: Յանկարծ աղաղակեց.

—Ատով գործը կը լմննայ, տեսակ մը մը գալարուող փեղկ:

—Ի՞նչ կը լմննայ հարցուցի:

—Անջրպետ, ամէն տեղ: Լուսինը:

—Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք:

—Ի՞նչ ըսել կ'ուզեմ: Պէտք է գնդաձեւ ըլլայ: Աս ըսել կ'ուզեմ:

Ըսածին նշանակութիւնը չէի կրնար հասկնար, եւ թող կուտայի որ իր կերպով խօսի: Գաղափար չունէի երբեք թէ ի՞նչ ըսել կ'ուզէր: Սակայն թէյը խմելէ ետքը բացատրեց խնդիրը:

—Ճիշդ սա է ըսաւ: Վերջին անգամ այս նիւթը վաղցուցի տափակ ամանի մը մէջ, որուն եղերքները դէպ ի ներս դարձած ըլլալով չէին թողուր որ Քաղաքի գուրս եւ-

լէ: Եւ հեղուկը պաղելուն պէս այս բոլոր չիտթութիւնը յառաջ բերաւ: Անկէ վեր եւ զոգ ամէն բան կորսնցուց իր ծանրութիւնը: Օգը դէպ ի վեր խուժեց, մինչեւ իսկ տունը անոր հետեւեցաւ, եւ եթէ Քաղաքի թին ալ վեր քշուած չըլլար, չեմ գիտեր թէ դեռ ինչե՛ր պիտի պատահէին: Բայց ենթադրենք թէ այդ նիւթը լանի մը հաստատուած՝ եւ անոր վեր ելլելուն արգելք մը չըլլայ:

—Ա.միջապէս վեր պիտի ելլէ:

—Ճիշդ այդպէս, եւ վերելքը աւելի վրդովում յառաջ պիտի չբերէ քան մեծ թնդանօթի մը պարպուիլը:

—Բայց օգուտը ի՞նչ պիտի ըլլայ:

—Ես ալ հետը վեր պիտի երթամ:

Թէյին գաւաթը վար դնելով ապշած իրեն նայեցայ:

—Երեւակայեցէք գունդ մը, ըսաւ, որուն մէջ երկու հոգի կարող ըլլան սզմիլ իրենց բեռներով: Գունդը պողպատէ պիտի չինուի, եւ ներքնակողմը հաստ ապակիով պիտի պատուի: Ներսը բաւական քանակութեամբ թանձրաձեւ օդ, խտացեալ կերակուր, ջուր, թորիչ մեքենայ, եւն. պիտի գտնուի: Այսպէս ապակիէ գունդ մը պիտի ըլլայ պողպատէ գունդին մէջ, իսկ պողպատը դուրսէն պիտի պատուի կամ «ծեփուի» . . .

—Քաղաքի թնդ:

—Այո՛, Քաղաքի թնդ պիտի «ծեփուի»:

—Բայց այդ գունդին մէջ ի՞նչպէս պիտի մտնէք:

—Շատ զիւրիւն խնդիր է աղ: Օդախիտ այսինքն օդ չանցնող դուռ մը պէտք է, նաեւ կախարիչ մը՝ որպէս զի ի հարկին կարող ըլլանք բան մը դուրս նետել առանց շատ օդ կորսնցնելու:

—Հիմա սկսայ հասկնալ, ըսի ծանր ծանր: Եւ Քաղաքի թին տաք եղած ժամանակը, ներս մտնելով դուռը լաւ մը պիտի դոցէք: Քաղաքի թնդ պաղելուն պէս ձգողութեան ազդեցութիւնը պիտի արգիլէ, եւ դուք պիտի թռչիք . . .

—Երկրագունտէս քաշուած շօշափող գծի մը ուղղութեանմը:

—Ուղիղ գծով մը պիտի թռչիք: Յան-

կարծ լուսնի: Բայց ինչ արդեւք կայ գուն-
դին յաւիտեան տնջրպետին մէջ ճամբորդե-
լուն, հարցուցի: Չէք գիտեր թէ ուղած տե-
ղերնիդ պիտի կրնա՞ք երթալ, եւ եթէ եր-
թաք, ի՞նչպէս ետ պիտի դառնաք:

— Ծիշդ այդ դժուարութիւնն է որ քիչ
մը առաջ լուծեցի, եւ անոր համար էր որ
կ'ըսէի թէ ատով գործը կը վերջանայ: Ա-
պա՛հի՛է գունդը կրնայ մէկ կտորէ բլլալ, ի
բայ առեալ դրան մասը: Բայց պողպատէ
գունդը կրնայ հատուածներու բաժնուիլ,
այնպէս որ կարելի ըլլայ իւրաքանչիւր հաւա-
ռածը բանալ զայարուող փեղկի կամ վա-
րագոյրի նման: Այս պողպատէ փեղկերը ե-
լեկտրական թելերու միջոցաւ ներսէն կրնան
բացուիլ կամ գցուիլ ըստ հաճոյս: Արդ երբ
այս բոլոր պատուհանները կամ փեղկերը
գոց ըլլան, լոյս, ջերմութիւն, ձգողութիւն
կամ ո եւ է տեսալ՝ շողարձակ զօրութիւն
պիտի չկրնան գունդին ներսը մտնել: Ինչ-
պէս դուք բախք, այդ դունգը անջրպետին
մէջ պիտի ճամբորդէ ուղիղ գծով: Սակայն
պատուհան մը բացէք: Երեւակայեցէք որ
պատուհաններէն մին բաց ըլլայ: Յայնմամ
այդ պատուհանին կողմը գտնուող ինչ ծանր
մարմին որ գտնուի մեզ իրեն պիտի քաշէ:

Նստած տեղս կամայ կամայ կ'ըմբռնէի
ըսածը:

— Կը հասկնաս, ըսաւ:

— Ա՛հ, կը հասկնամ:

— Պիտի կրնանք անջրպետին մէջ մեր
ուղած կողմը ճամբորդել: Այս կամ այն մար-
մինէն քաշուիլ:

— Այո՛, խնդիրը պարզ է: Միայն թէ . . .

— Ի՞նչ կայ:

— Այդ տեսակ ճամբորդութեան մը նպա-
տակը չեմ հասկնար: Աշխարհէս լոկ դուրս
ցատկած եւ ապա աշխարհ նետուած պիտի
ըլլանք:

— Այո՛, այդ է: Օրինակի համար կրնանք
լուսինը երթալ:

— Հոն երթալով ի՞նչ պիտի գտնենք:

— Կը տեսնենք: Խորհէ թէ ռիչարդ Նոր
ծանօթութիւններ պիտի ստանանք:

— Օգ կայ հոն:

— Կարելի է:

— Գաղափար չատ գեղեցիկ է, բայց եւ
այնպէս չատ մեծ ձեռնարկութիւն մըն է այդ
լուսինը: Ըստ իս չատ աւելի աղէկ պիտի
ըլլայ փոքր բաներ փորձել առաջին անգամ:

— Կարելի չէ աւելի փոքր բանի ձեռնար-
կել, վտան դի օդը արդեւք պիտի ըլլայ: Կը
յիշեա մեր վերջին արկածը, եւ ի՞նչ պատճառ
կայ այդչափ վարանելու, վերի անջրպետին
մէջ ճամբորդելը բեւեռային խուզարկութենէ
չատ աւելի վտանգաւոր չկրնար ըլլալ, եւ
քանի՞ քանի՞ մարդիկ բեւեռները խուզարկել
գացած են:

— Այդ գացողները գործէ հասկցող մար-
դիկ չեն, եւ ասկէ զատ անոնք խի վարձք
մը կ'ստանան իրենց խուզարկութեանց հա-
մար:

— Բայց սեպէ թէ մենք ալ հանք փնտռե-
լու համար ճամբորդութիւն մը կ'ընենք:
Տարակոյս չունիմ որ լուսինն մէջ հանքեր
պիտի գտնենք, ինչպէս, ծծումբ, տեսակ
տեսակ մետաղներ, թերեւս ոսկի ալ, նոյն
խի նոր տարրեր կրնան գտնուիլ:

— Փոխադրութեան ծախքը, Գիտէք որ
դուք գործնական մարդ չէք: Լուսինը քա-
ռորդ միլիոն մղոն հեռու է մեզմէ:

— Չեմ կարծեր որ փոխադրութեան հա-
մար ծախք ըլլայ եթէ Քալիֆորնի մոտակա
ներ գործածենք: Եւ ասկէ զատ լուսինն
կապուելու պատճառ մը չունինք: Հրատ-
մուրակը կայ, որուն օդը պայծառ է, տե-
սարանները նոր, եւ հոն մարդ հեշտ թե-
թիւութիւն մը կը զգայ:

— Ինչե՛ր կ'ըսէք: Հիւանդներու համար
օդափութութեան տեղ կրնանք ընել զայն
Ո՞րչափ հեռու է:

— Ծիշդ այս միջոցին մեզմէ 200 միլիոն
մղոն հեռու կը գտնուի, եւ հոն երթալու
համար արեւին չատ մօտէն պիտի անցնինք:

Երեւակայութիւնս սկսաւ ինքզինքը զբա-
նել: Վերջապէս, բախ, ասոնք բոլորովին պա-
րապ բաներ չեն: Յանկարծ արտասուօր կա-
րելիութեան մը գաղափարը միտքս լինուաւ:

(Շարունակելի)

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ ՅԱՐԱԳԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՒ ՌՈՒՄԻԱ ՈՒ ԱՆԳԼԻԱ.—ՇԱԳԹՈՒԱՆ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

Ատեն մը միջազգային քաղաքական աշխարհին մէջ, Գերմանիա բոլորովին տարբեր դիրք մը ունէր, քան թէ այսօր: Գերմանական կայսրութիւնը այն ժամանակները առանձին եւ նոյն իսկ իրարու հանդէպ թըշնամական տրամադրութիւններով պետութիւններու անջատուած, բնական է, չէր կրնար ընդհանուր աշխարհի քաղաքական գործերուն մէջ ներգործական դեր մը ունենալ, մանաւանդ որ իր՝ մասերու անջատուած քաղաքական կացութեան զուգընթաց, չունէր նիւթական լայն միջոցներ, մեծ ծրագիրներ իրագործելու եւ այն ժամանակները տիրող անգլիական եւ ֆրանսական ազդեցութեանց դէմ ելլելու, ինքն ալ իր կարգին կատարելու համար իր ներքին շարժացման գործը եւ ունենալու իր մանակցութիւնը միջազգային կեանքի քաղաքական եւ տնտեսական կրկնակ գործունէութեան մէջ:

Ամէնուն համար յայտնի իրողութիւն մըն է այսօր թէ, երեսուն տարի առաջ գերման պետութիւններու այդ վիճակը, պատմութեան էջ մը միայն կը կազմէ այսօր, եւ ասիկա այն օրէն, ուր գլխաւորաբար Պիղմարքի մը՝ իր ժամանակին տեսակէտով նպատակայարմար քաղաքականութիւնը, ֆրանսեւ գերմանական պատերազմէն յետոյ, վերջնապէս կ'իրականացնէր Գերման Պետութիւններու գաղնակցական խնդիրը եւ ծնունդ կ'աւտար այսօրուան զօրացած գերմանական կայսրութեան, որ իր կարգին կուգար տակաւ, ազդեցութեանց շարք մը փոփոխութիւններ մտցնել աշխարհի միջազգային քաղաքականութեան մէջ: Այսօր Գերմանիոյ քուէն, միջազգային խնդիրներու մէջ, ունի իր աւագ կարեւորութիւնը: Ինչպէս զանազան առիթներով արդէն ըսած ենք, գերմանական կայսրութեան մը կազմուելուն հե-

տեւանքներէն են, երբեակ նիգակցութիւնը, ռուսեւ ֆրանսական գաղնակցութիւնը, եւ ամէնէն վերջն ալ, Եւրոպայի արդի զինեալ խաղաղութիւնը, որ նպաստաւոր կամ աննպաստ, սակայն իրողութիւն է որ, բոլոր մեծ պետութեանց զիւանադիտական առանցքը դարձած է:

Զինեալ խաղաղութիւնը, զօրացած գերմանական կայսրութեան մը ամէնէն անխուստիւի հետեւանքներէն մէկն էր, քանի որ գերմանական կայսրութիւնը զէնքի տակ մեծկակ պատրաստ բանակ մը պահելու հարկադրուած էր, պարզապէս իր զիրքին բերմամբ, միւս մեծ Պետութիւններն ալ կը հարկադրուէին, իրենց կարգին, աւելի ուժ տալ ռազմական եւ զինուորական պատրաստութեանց: Եւ այս ամէնքը, արդէն կը տեսնուի թէ, տեղի կ'ունենար բնական, ինքնաբերական եղանակով մը:

Այսօր սակայն, ձգելով նիւթական այս մեծ զոհողութիւնները, զորս իւրաքանչիւր եւրոպական մեծ Պետութիւն ընկելու ստիպողականութեան ներքեւ է, այս զինեալ խաղաղութիւնը արգելք մըն է, որով իւրաքանչիւր մեծ Պետութիւն անկարող է միջազգային խնդիրներու մէջ որ եւ է ձեռնարկէցութիւն մը ցոյց տալ, եթէ այդ խնդրին՝ հեռուէն կամ մօտէն մէկ կամ մէկէ աւելի մեծ պետութիւններ շահագրգռուած են: Զինական խնդիրը իբր օրինակ կրնայ ծառայել այս մասին: Ուրեմն այս ընդհանուր չեղութացումին մէջ, շատ բնական մղումով մը, ամէն մեծ պետութիւն պիտի ուզէր զինական նոր համաձայնութիւններ կնքել, ատու իր չեղութացման մէջ քիչ մը աւելի ազատ կարենալ շարժելու համար: Գերմանիա ճիշդ այդ տեսակ մղումի մը բերմամբ է որ իբր կայսրութիւն գոյութիւն ունենալէն ի վեր, միշտ հետամուտ եղած է այդ տեսակ

համաձայնութիւններու կնքման, եւ քանի որ այդ համաձայնութեանց հիմունքը կը կազմէ կատարեալ հաճոյակատարութիւնը, հանդէպ պետութեան մը, անկից ապագային մէջ, կարեւոր խնդրի մը ատեն միեւնոյն հաճոյակատարութիւնը սպասել կարենալու համար, ուրեմն Գերմանիա, միշտ իր օրուան խնդիրներուն համեմատ, որոշ պետութիւններու ուզած է զիւանագիտական այդ հաճոյակատարութիւնը ցոյց տալ: Ատեն մը, եւ ոչ այսօրուէն շատ հեռու, Պիզմարքի նախարարապետութեան օրով, ուր երկրին արտաքին զիւանագիտութիւնը ամէնէն աւելի կ'ուզէր հաճոյակատար ըլլալ Ռուսիոյ, Պիզմարք այս քաղաքականութիւնը կը նկատէր մէկ քարով քանի մը թռչուն դարնելու քաղաքականութիւն, եւ որպէս զի յաջողէր իր այս քաղաքականութեան մէջ, Անգլիացիներուն շատ երես չէր տար, մանաւանդ որ Պիզմարքի քաղաքականութիւնն ալ ցամաքային Եւրոպայէ դուրս շատ մեծ յաւակնութիւններ չունէր: Բայց վերջին տասնեակ տարիներուն, Գերմանիոյ արտաքին քաղաքականութեան սկզբունքներուն մէջ շատ բան փոխուած է, այնպէս որ այսօրուան նախարարապետը երբէք չի կրնար դոճանալ միայն Ռուսիոյ հաճոյակատար երեւալով, ուրեմն կ'ուզէ նոյնքան Անգլիոյ հետ ալ մշակել իր յարաբերութիւնները: Միայն թէ այս պարագային մէջ փափուկ կէտ մը կայ նկատողութեան անուանելիք: Անգլիոյ հետ Գերմանիա պէտք չէ այն տեսակ եղանակով մը իր յարաբերութիւնները մշակէ, որուն պատճառաւ միւս կողմէ ցըրտացում մը յառաջ դայ իր եւ Ռուսիոյ միջեւ: Բաղձացուած հետեւանքը չպիտի ըլլար ատիկա. ընդհակառակը, Իսկ եթէ պիտի դայ այն օրը, ուր Անգլիա եւ Ռուսիա միաժամանակ ձեռք տան Գերմանիոյ, առով աղդեցիկ երրորդութիւն մը կազմելու համար, այն օրը արդէն ապահովապէս կարելի է ըսել թէ գերմանական կայսրութիւնը ամէնէն դժուար յաջողուելիք գործ մը ի գլուխ հանած է, եւ ինչպէս որ իրեն յայտնութիւնը 19րդ դարու վերջին քառորդին, ամէնէն

կարեւոր երեւոյթն էր, նոյնպէս ալ իր այդ քաղաքական—զիւանագիտական յաջողութիւնը պիտի ըլլայ 20րդ դարու առաջին մասին ամէնէն մեծ դէպքը, ուրկէ, կրնանք վստահաբար ըսել թէ, ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհը պիտի օգտուի, տիրանալով խաղաղութեան:

ՍՊԱՆԻՅ՝ վերջերս ունեցած ներքին շփոթութիւնները բաւական նիւթ մատակարարած են իրենց ժամանակին, զիւանագիտական աշխարհին: Նորագոյն հեռագիրներու հաղորդածը թէ, Մատրիտի մէջ, խորհրդարանի նստաշրջանին բացման առթիւ կարգացուած դահճառը կը խոստանայ բարենորոգել ընկերական քանի մը կազմակերպութիւններ եւ վերակազմել նաւատորմը՝ ունեցած է ընդհանրապէս իր լաւ աղղեցութիւնը: Նոյնպէս վերջին շաբթուն կը հաղորդուի թէ Սպանիոյ նախարարապետը Պ. Սակասթա, խորհրդարանի մեծամասնութեան կուսակցութեան մէկ գումարումին մէջ կը յայտարարէր որ մեծ փոխառութիւն մը պիտի կնքուի պատերազմական ու նաւային նոր ծրագիրներու գործադրութեանը համար:

ԵՐՐԵՍԿ ԶԻՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ պիտի նորոգուի թէ ոչ ճշգրիտ բան մը չըսուի, թէ եւ ամէն հաւանականութիւն նորոգուելուն կողմը ըլլայ: Այս պահուս Իտալիոյ պաշտօնական շրջանակներուն մէջ բաւական կարեւոր խնդիր մըն է ճշգիւր թէ պէտք է երբեք զինակցութիւնը վերանորոգուի: Վերջին հեռագիրներուն այս մասին հաղորդածներէն կը տեսնուի թէ խորհրդարանական գումարման մէջ երեսփոխան Պարածիլա երբեք զինակցութեան դէմ խօսած է, ներկայացնելով այսպէս մտածողներու խումբ մը, մինչդեռ ուրիշներ ալ արտայայտած են իրենց սա համոզումը թէ պէտք է անիկա վերանորոգուի, որովհետեւ անով կարելի է աշխարհի խաղաղութիւնը պահպանել: Մ. Շ.

Տէր Է. ՏՅՈՒՆԸ

Հ. ՍՏԵՓԱՆ Խ. ԻԹԻԻՃԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՍՍԳԱԵԱՆ

Կալաթա, Գուրջուհու խան, քիւ 7

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637
U.S.A.
TEL: 773-936-5000
FAX: 773-936-5000
WWW.CHICAGO.EDU

UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637
U.S.A.
TEL: 773-936-5000
FAX: 773-936-5000
WWW.CHICAGO.EDU

UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO

UNIVERSITY OF CHICAGO

UNIVERSITY OF CHICAGO

UNIVERSITY OF CHICAGO

UNIVERSITY OF CHICAGO

UNIVERSITY OF CHICAGO

UNIVERSITY OF CHICAGO

UNIVERSITY OF CHICAGO

ՊԱՆՔԱՆ

ԱՌՍԵՆՁՆԱՇՆՈՐՀԵՍԼ ԱԶԳԱՅԻՆ
ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ՍՈՖԻԱ

Դրամագլուխ, պահեստ եւ
երաւելաւորութեան գումար
7,500,000 ՃՐԱՆՔ:

Ապահովագրութիւն ընդդէմ հրդեհի
կենաց եւ փոխադրութեանց
խիստ չափաւոր գիներով

Դրամատուն ընդ., Կ. Պոլիս, ԳՐԷՏԻ ԼԻՈՆԷ

Ընդհանուր Գործակալութիւն Թուրքիոյ

Ղաւթի, Մէլիկեանի փողոց, Ճէպի Խան, Բէ-4

Գաւառաց համար պատուաւոր երաշխաւորութեամբ գործակալներ կը փնտռուին:

ԼԵ ԲՐՈՎԷՆՍ ԲԵՒԻՆԻ (Les Provinces Réunies)

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ

ԱՆՍՆՈՒՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ԸՆԴԴԷՄ ՀՐԴԵՀԻ ԵՒ ԱՐԿԱՇՆԵՐՈՒ

Կեդրոնաւեղի՝ Պրիւսէլ

Դրամագլուխ՝ 2,000,000 Ճրանք

Ընկերութիւնը կ'ապահովագրէ հրդեհի
դէմ ամէն տեսակ շէնքեր, մթերք եւ
կարասի, թէ՛ Մայրաքաղաքիս եւ թէ՛
բովանդակ թուրքիոյ մէջ: Ապահովա-
գրութիւն ընդդէմ արկածներու, խիստ
նպատաւոր պայմաններով:

ՍԱԳԱԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

ԿԱԼԱԹԱ, ԳՈՒՐՇՈՒՆԼՈՒ ԽԱՆ, ԹԻԻ 7

ՃԵԴԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ, ԽՆԱՄՈՒԱԾ՝ ՍԱՔՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱԺԱՆՈՒԹԻՒՆ
ՍԱԳԱԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՍԿԶՐՈՒՆԳՆԵՐՆ ԵՆ

ՍԱԳԱԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆԸ կը ստանձնէ այցեսումներու, մահազոյներու, շը-
ջաբերականներու եւ առեւտրական ամէն տեսակ բուրքերու եւ գլուխ-
ներու (en tête) սպագրութիւնը, ԱՆՍՏԳԻՏ ՍԱՔՐՈՒԹԵԱՍԲ եւ մինչեւ հիմա
ընդունուածներէն աւելի ածան գիներով

ՄԱՍՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԵՒ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՍԱԳԱԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆԸ, մին մայրաքաղաքիս ամէնէն նոխ սպարանդ-
րէն, կը ստանձնէ գրքերու, պարբերական հրատարակութեանց եւ հան-
դէսներու սպագրութիւնը, շատ նպաստաւոր պայմաններով

ՍԱԳԱԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆԸ, հրատարակչական կարելու ձեռնարկներու ա-
սեմ, կը ներկայանայ սպագրիչի եւ հրատարակչի կրկին հանգաման-
ներով: Վնարմանց դիրութիւն հեղինակներու համար:

Գաւառներէն եղած ամէն տեսակ սպագրական յանձնարարութիւններ
կ'ընդունուին եւ կը գործադրուին անբերի կերպով ու առանց որ եւ ի
յայտարարմի

ՄԱՆՐԱՄԱՆՈՒԹԵԱՆՅ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄԵԼ ՏՊԱՐԱՆ